

Mimoprávní vlivy v soudním rozhodování: soudce jako rozhodovací stroj, nebo laboratorní myš? Naštěstí ani jedno, ani druhé

Ivo Pospíšil*

Úvod: krátká osobní zповěď dítěte svého věku

Co se doopravdy odehrává za zdmi justičních paláců a co v hlavách soudců, když rozhodují kauzu? Co vše na rozhodovací proces působí a jak je snadné či obtížné nalézat spravedlnost? Přiznám se, že to v mém případě byly prvotní otázky, které mne kdysi motivovaly k tomu začít se zabývat právem a nakonec je jít i studovat. Motivace nebyla náhodná, nevznikala však nad texty právních předpisů a právnických učebnic, ale například při četbě Kafkova *Procesu* a zhlédnutí dnes již polozapomenutého seriálu z dob politické transformace 90. let *Na lavičce obžalovaných justice* (scénárista Jiří Křížan). Netroufám si vůbec srovnávat umělecké kvality obou děl, společně však mají to, že soudnictví je v nich vykresleno tajemně až mysteriózně, jako prostředí vlastně tak trochu nešťastných lidí, zápasících se svou společenskou odpovědností a vnějšími tlaky v různých podobách, vlastním svědomím, podvědomím či snad i nevědomím.¹ Co jiného by pubertálního chlapce, který v té době hlтал také prokleté básníky či beatniky, mohlo více na právu a jeho aplikaci zaujmout! Skutečné studium práva pak tyto prvotní představy poněkud překrylo, stalo se nudným, nezáživným, a bylo tak trochu zklamáním, které jsem kompenzoval studiem sociálních věd. To vše se však spojilo a zúročilo v další práci a profesním směřování.

* JUDr. Mgr. Ivo Pospíšil, Ph.D., odborný asistent, Katedra mezinárodních vztahů a evropských studií, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita, Brno; soudce, Nejvyšší správní soud, Brno / Assistant Professor, Department of International Relations and European Studies, Faculty of Social Studies, Masaryk University, Brno, Czech Republic; Judge, Supreme Court, Brno / E-mail: ipospisi@fss.muni.cz / ORCID: 0000-0003-0853-8203

¹ Franz Kafka vykresluje soudní aparát jako sbor zoufalých a úplatných úředníků, sešněrovaných zákony, nemajících pochopení pro obyčejné lidské vztahy, a bez spojení s obyvateľstvem, kteří jsou výlučně závislí na osobních vztazích s advokáty, s nimiž se chodí radit; naopak soudce nejvyšších soudů nikdo neviděl a jak sděluje hrdinovi K. soudní malíř Titorelli, nejvyšší soud je naprosto nedostupný všem. Soudní mašinérie je tu odlidštěný, odcizený mechanismus, který je už zcela mimo lidskou moc, vůči níž je jedinec zcela bezbranný – stejně jako zeměměřič K. v románu *Zámek* nikdy nedosahuje kýženého cíle a zmlítá se v labyrintu – stejně jako člověk v životě – jehož smysl a směřování nechápe. Ve vzpomínaném televizním seriálu je soudce zobrazen jako člověk plný vnitřních rozhodovacích dilemat, který dospívá k jejich řešení ve snech. V nich se uchyluje do tajemné jeskyně, kde se radí se svým alter egem, snad podobně jako Platónovi filozofové, kteří kontemplovali a nahlíželi za zdi jeskyně.

Na rozdíl od krásné literatury a filmu právní a společenské vědy nám všem tak trochu dluží odpovědi na výše uvedené otázky. Otázky, které mohou být pro právní vědu, zejména tu pozitivistickou, doslova tabu, neboť odkrývají to, že aplikace práva není pouze procesem subsumpcí (podřazení) formálně zjištěné skutkové podstaty pod hypotézu právní normy, jak se nadále v českých právnických ústavech učí noví adepti povolání. Tyto otázky směřují k zjištění, že soudce není stroj ovládaný předem zadanými algoritmy jedniček a nul, a nahlíží pod závoj formální nezávislosti, nestrannosti a vázanosti zákonem, resp. známými výkladovými metodami v právu. A upřímně řečeno, k tomuto na první pohled zjevnému závěru není třeba použít složité vědecké kompendium; že soudce není stroj, ale člověk se vším, co „člověčenství“ znamená, je nezdíka jasné každému účastníkovi řízení, který se ocitne v jednací síni. Soudci nežijí v izolaci, vytvářejí určité společnosti, mají určité názory, jsou zapojeni do dalšího společenského a politického života, komunikují s dalšími lidmi. A mají také svou vlastní rodinnou, vzdělávací a profesní minulost, která ovlivnila jejich individuální, společenské, kulturní a profesní nastavení v nejširším slova smyslu. Pak je jen otázka, nakolik na sebe nechají všechny tyto vlivy působit, nebo je naopak potlačují, ať už vědomě, či podvědomě.

Na druhou stranu, a abychom byli féroví, vnímat soudcovské rozhodování jako prostou subsumpci skutkových okolností pod právní normu či jako určitý proces racionalizace bez ohledu na další proměnné, které mohou do hry vstupovat, není chyba: jde vlastně o určitou simplifikaci reality, která od určitých faktorů a proměnných abstrahuje, je zkoumána jinou metodou a má jiné cíle než pohled, který nám nabízí společenské vědy. Obojí má ve zkoumání soudcovského rozhodování své místo, své přednosti i limity a koneckonců obojí může vést k obohacení poznání stejně jako ke zkreslení zkoumané reality. Soudce není stroj na rozhodování, ale nemůže vědět sloužit ani jako pomyslná laboratorní myš, na níž jsou prováděny pokusy.

1 Dvě knihy o tomtéž, každá však jiná

Považuji proto za přínosné a osvěžující, byť pro právní vědu a koneckonců i justici samotnou třeba i nepříjemné a bolestné, že mladší generace právníků a sociálních vědců začala tento dluh splácet. Nutno podotknout, že ve světě jde o témata, jimiž se vědecké disciplíny zabývají mnoho dekad, a vývoj dal i vzniknout novému interdisciplinárnímu oboru *Law and Politics*, jehož hlavním předmětem je právě výzkum jednání soudů a soudců (*judicial behaviour*) bez onoho závoje formální nezávislosti a nestrannosti.

V českém prostředí se obdobné práce objevují až v posledním desetiletí a zatím se zaměřují toliko na analýzu rozhodování Ústavního soudu a jeho soudců. Není proto vůbec náhoda, že se v loňském roce objevily na knižním trhu souběžně dvě monografie autorů, kteří se i přes relativně mladý věk danými otázkami zabývají dlouhodobě. První z nich vznikla na pražské právní fakultě pod názvem „Co ovlivňuje Ústavní soud a jeho soudce?“ a jejím autorem je Jan Chmel. Druhou je kniha kolektivu autorů z brněnské právní fakulty, editovaná Hubertem Smekalem a Jaroslavem Benákem a nazvaná „*Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*“. Nejenže se výzkum těchto otázek díky oběma tvůrčím počínům

výrazně posouvá kupředu, ale nabízí se tak i určité srovnání. První kniha je analytictější, autor skutečně podrobil rozboru konečná rozhodnutí soudu a těží z toho, že se tématu intenzivně a dlouhodobě věnuje. Naproti tomu dílo brněnského kolektivu se snaží téma zařadit do kontextu existujícího domácího i zahraničního výzkumu, jak sami autoři píší, snaží se „komunikovat“ s existující literaturou a aktualizovat stávající modely soudního rozhodování. Široké čtenářské obci mohu proto jen doporučit četbu obou monografií, neboť studují v podstatě totéž, avšak každá jinak.

Pro mě osobně byla četba obou knih směsicí určité nostalgie, připomenutím okamžiků, které již překrylo plynutí času, ale i upozorněním na to, co vše může hrát roli v mé současné pozici soudce.

V tomto čísle Časopisu pro právní vědu a praxi se skupina autorů z různých profesí a oblastí práva a společenských věd pokusí knihu *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*² blíže představit, kriticky zhodnotit a případně rozvinout úvahy, které v knize postrádáme. Oceňuji, že na tomto sympoziu mohu spolupracovat se svými bývalými kolegy z Ústavního soudu Kristinou Blažkovou (asistentkou soudce Ústavního soudu) a Lubomírem Majerčíkem (vedoucím analytického odboru soudu) a dále ústavním právníkem Janem Grincem a psychologem Petrem Pališkem.

2 Pozor na efekt sociálněvědního výzkumu: výstup výzkumu jako součást předmětu zkoumání

Publikace brněnských autorů je cenná právě proto, že neobsahuje množství tabulek a grafů, ale vyšla kromě existující literatury z autentických osobních rozhovorů se stávajícími soudci Ústavního soudu. Většina kapitol z nich čerpá, ale nejzajímavější je z tohoto hlediska ta, která se věnuje výlučně zachycení rozhovorů (kapitola 9). Jde vlastně o shrnutí osobních výpovědí přímo těch, jichž se výzkum týká. Jedná se o klíčovou kapitolu celé knihy, která zachycuje názory soudců na všechny autory analyzované dimenze mimoprávních vlivů (výběr a jmenování soudců, role navrhovatelů a účastníků řízení, strategie rozhodování, kolegiální vztahy, vztah k veřejnému mínění a médiím).

Neodpustím si však určitou kritickou poznámku. Především je škoda, že informace se opírají o rozhovory pouze s deseti současnými soudci (jak autoři uvádějí, více soudců nebylo ochotno se na výzkumu podílet); autoři však neoslovili bývalé ústavní soudce, ačkoliv v kapitole o vlivu kolegiálních vztahů je do výzkumu zařadili. Samozřejmě by bylo zajímavé získat i jejich pohledy na věc a provést srovnání. To zvláště za situace, kdy samotní autoři uvádějí, že v rámci výzkumu provedli i určitou kvantitativní analýzu 70 000 rozhodnutí Ústavního soudu,³ tj. nepochybně i rozhodnutí z předchozích období činnosti soudu.

² SMEKAL, H., BENÁK, J. a kol. *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*. Brno: Masarykova univerzita, 2021, 279 s. DOI: <https://doi.org/10.5817/CZ.MUNI.M210-9884-2021>. Dostupné z: https://science.law.muni.cz/knihy/monografie/Benak_mimopravni_vlivy.pdf

³ Ostatně není zcela zřejmé, k čemu tato analýza autorům dále sloužila; v kapitole o kolegiálních vztazích sice nabídli matice či sítě hlasovacích koalic v jednotlivých obdobích soudu, avšak ty se týkají pouze plenárního rozhodování.

To je ostatně obecnější problém knihy, která nemá jednoznačně vymezeno, které období je předmětem zkoumání, a některé otázky hodnotí prizmatem stávající praxe, některé v historické perspektivě.

A pak je zde otázka anonymity respondentů: jako bývalý zaměstnanec Ústavního soudu, který měl tu možnost poznat všechny stávající soudce osobně, jsem si při četbě této kapitoly osvoji jistou zábavu, a to rozpoznávat v anonymních odpovědích konkrétní osoby. Přiznám se, že ne vždy se mně to povedlo a v některých případech si vůbec nejsem jist. To mne však přivedlo k otázce, kterou jsem si již v minulosti u obdobných výzkumů kladl⁴, zda je v jejich případech anonymizace skutečně namístě. Rozumím tomu, že je pro tvůrce těchto výzkumů obtížné proniknout do justičního prostředí natolik hluboce, aby jim to umožnilo výzkum vůbec provést (nabízí se metoda pozorování, ať už přímého v podobě infiltrace výzkumníka do tohoto prostředí například jako stážisty, praktikanta či přímo zaměstnanec soudu⁵, nebo nepřímého, a to včetně rozhovorů s akterými). Skrytí identity těch, s nimiž o fungování Ústavního soudu autoři rozmlouvali, však nepovažuji za nezbytné a už vůbec ne za přednost výzkumu: soudcům by před odbornou i širší veřejností nijak neublížilo, pokud by jejich identita nebyla čtenáři utajena, a naopak některé jejich postřehy by tak bylo možné lépe verifikovat. Navíc je zde ale ještě jeden efekt: účast na tomto výzkumu a jeho výstupy samy o sobě vytvářejí obraz o mimoprávních vlivech na soudní rozhodování, jinak řečeno, tento výzkum sám lze vnímat jako součást mimoprávních vlivů na soudní rozhodování (například může být ukázkou širší strategie soudců, ale i soudu samotného, jak formovat veřejné mínění atd.). Nejsem si jist, zda výzkumu samotnému, ale právě i justici a jejímu obrazu ve veřejnosti, prospěje, pokud akterů (soudců) vystupují anonymně (vtírá se otázka, zda by byli méně otevření a upřímní, pokud by jejich identita nebyla skryta). Zkrátka, je škoda, že si autoři, ale i jejich respondenti tento efekt neuvědomili, a bylo by nešťastné, pokud by jedno z poselství knihy bylo to, že soudci jsou ochotni se veřejně a třeba i kriticky vyjádřit ke své práci pouze za podmínky vlastní anonymity. S ohledem na to, že respondenty a jejich postoje znám osobně, vím, že tomu tak není, a o to více mě tento – snad i nezamýšlený – efekt knihy mrzí.

Jakožto někdejšího „intraea“ mě některé informace nepřekvapily – například kritika aktivního mediálního vystupování předsedy soudu Pavla Rychetského a neexistence jednotné strategie soudu vůči médiím⁶, některé však ano (například, že v některých senátech soudci předem projednávají společné postoje, které budou zastávat v plenárních řízeních,

⁴ POSPÍŠIL, I. Plénium Ústavního soudu: o spalovacím motoru s „papírově“ velkým výkonem a čtyřech elektromotorech. *Jurisprudence*. 2021, č. 5, s. 15–20.

⁵ Některé výzkumníky, na jejichž texty autoři v knize odkazují, se vydali i touto cestou, avšak tu považují z řady důvodů etických a právních za velmi problematickou až nemístnou.

⁶ Na druhou stranu jistě platí, že Ústavní soud je v médiích „nejviditelnějším“ soudem ve srovnání jak s oběma nejvyššími soudy, tak i nižšími obecnými soudy. S ohledem na postavení Ústavního soudu tomu bude i bez ohledu na to, zda soud má přijatou nějakou jednotnou strategii vystupování v médiích. Jako větší problém vnímám kvalitu zprostředkování informací ze strany médií, která se často projevuje elementární neznalostí základních pojmů a institutů ze strany novinářů. Existují-li výjimky, například v minulosti novináři, kteří se zaměřovali výlučně na informování o Ústavním soudu či justici obecně, pak většinou z médií odešli a pracují v právnických povoláních, nebo samotné redakce neakceptovaly jejich úzkou specializaci a tím jejich kompetenci postupně upozadily.

tedy na úrovni jiného, širšího rozhodovacího tělesa; a jak nakonec sami uznávají, že někdy to může být ke škodě věci, neboť teprve v plenární diskusi se vyjeví názor či aspekt, který si dříve neuvědomovali, avšak již se cítí být do jisté míry zavázáni názorem, jenž kolegové vyjeví v senátu, nebo že určité své postoje k věci nechá soudce písemně raději rozeslat jiného svého kolegu, neboť to od něj část pléna lépe přijme, a názor tak spíše prosadí).

3 Pár poznámek in margine některých kapitol

Kniha je cenná nejen otevřenou reprodukcí osobních názorů a postojů stávajících soudců a jejich zhodnocením, ale také tím, jak výzkum rámcuje do širšího kontextu. Autoři nabízejí plejádu přístupů a modelů rozhodování (postojový model, v němž hrají roli ideologie, názory, společenské zkušenosti soudce, model strategického rozhodování, podle něž soudce váží i to, jak jeho rozhodnutí přijmou účastníci řízení, kolegové, obecně vnější prostředí, či model společenských sítí). Nakonec za stěžejní pro svůj vlastní výzkum vzali model Arthura Dyeveho, který mimoprávní vlivy rozděluje na makrouroveň (politické vlivy na soudní těleso, veřejná podpora soudu atd.), mezoúroveň (délka mandátu soudce, možnost jeho opakování, složení rozhodovacích těles uvnitř soudu, možnost zveřejňování odlišných stanovisek), a mikroúroveň (role jednotlivého soudce, postavení soudce zpravodaje, postoje a strategie soudce atd.). Autoři staví na tomto modelu, avšak samotnou monografii strukturuje jinak – v jednotlivých kapitolách se věnují procesu výběru a jmenování soudců a jejich pověstnému „grilování“ v Senátu, roli navrhovatelů a účastníků řízení a jejich vlivu na způsoby a výsledky rozhodování, strategiím rozhodování, kolegiálním vztahům mezi soudci a vztahu k veřejnému mínění a médiím. Struktura práce tak jde vlastně jiným směrem než tři úrovně dle Dyeveho. Tyto úrovně tak nezřídka vlastně jednotlivými kapitolami různě prostupují, což by bylo metodologicky velmi zajímavé (vytvořit vlastně jakousi mřížku úrovní a faktorů), pokud by to autoři skutečně dodržovali a v každé kapitole se věnovali faktorům na jednotlivých úrovních. Jinak řečeno, některé otázky vlastně prostupují všemi úrovněmi, avšak ne vždy si jich autoři povšimnou. Prakticky mám na mysli například to, že jmenování konkrétních soudců a pořadí jejich jmenování ovlivňovalo složení konkrétních senátů, jinak řečeno, byl to prezident a Senát, kdo personálně sestavoval senáty Ústavního soudu, a v době jejich neměnného složení po celou dobu výkonu mandátu tak bylo předurčeno mnohé (například v době tzv. druhého Ústavního soudu se prvnímu senátu přezdívalo jako „senát restituční“, druhý byl v nadsázce označován za „advokátský“, o třetím senátu se již od 90. let i později tvrdilo, že je senátem nejvíce pozitivistickým).

Samotná kapitola analyzující jmenovací proces dává v historické perspektivě do souvislosti témata a události, na něž se již mohlo zapomenout nebo které jsou až v této perspektivě zřetelnější. Nicméně tato kapitola nikterak neřeší právě to, jak konkrétně výběr a jmenování soudců ovlivnil jejich rozhodování, případně jejich vliv na rozhodování v různých tělesech (senáty, plenum). Stejně tak v kapitole o roli navrhovatelů není přímá analýza toho, jak kteří navrhovatelé jsou úspěšní či neúspěšní (zde se však nabízí odpověď, totiž že takovou

analýzu již přinesly výzkumy jiných, například Terezy Papouškové⁷). Autoři se zde také soustředí na ryze politické aktéry (prezident, poslanci, senátoři) a poněkud upozadují roli dalších aktérů, které navíc podle mého názoru nesprávně označují za aktéry nepolitické (například aktivně legitimované subjekty při přezkumu obecně závazných vyhlášek obcí). Je Ministerstvo vnitra skutečně nepolitickým aktérem, pokud strategicky podává návrhy na zrušení určitých typů obecně závazných vyhlášek? Nejde spíše naopak o výsledek politické úvahy o rozsahu pravomocí územní samosprávy a přesvědčení o nutnosti jejího omezení cestou strategické litigace před Ústavním soudem? Neexistuje určitá spojitost mezi tím, které politické straně je svěřeno Ministerstvo vnitra a jaké množství návrhů a v jakých případech v té době podává? A nemohla být rozhodovací činnost soudu ovlivněna a motivována právě takovou úvahou a být jistou protireakcí? Všimněme si například počtu a typu návrhů Ministerstva vnitra v roce 2006 (tehdy dosáhl rekordního počtu 29), přičemž v roce 2007 následoval tzv. kopernikovský obrat v judikatuře soudu (nález ze dne 11. 12. 2007, sp. zn. Pl. ÚS 45/06), který znamenal „konstitucionalizaci“ normotvorné pravomoci obcí a vlastně její uvolnění oproti minulému období. V této kapitole se autor také dotýká problému odlišného rozhodování ve skutkově identických věcech či zcela odlišnému podílu vyhovujících nálezů u jednotlivých soudců a hovoří o „loterii“ pro účastníky řízení. Jsou důvodem mimoprávní faktory a jaké? To se již v kapitole nedozvíme. Ostatně tato loterie v minulosti ovlivnila i strategie některých účastníků v řízeních o ústavních stížnostech, kteří podali stížnost na počátku lhůty, a pokud jim přidělení věci nevyhovovalo, vzali ústavní stížnost zpět; pokud soud stihl řízení zastavit v běhu lhůty pro podání stížnosti, měl účastník šanci podat stížnost ještě jednou a zatočit si tak kolem štěstí podruhé.

To pak platí také pro analyzované strategie soudu a soudců v kapitole 6, v níž se autoři dopouštějí určitých drobných nepřesností. Podle mého názoru i v abstraktní kontrole norem má smysl rozlišovat mezi odmítnutím návrhu usnesením a zamítnutím nálezem z hlediska překážky věci rozhodnuté. To, že Ústavní soud jistou dobu v těchto řízeních příliš nevyužívá odmítnutí návrhu pro zjevnou neopodstatněnost, je dáno změnou pravidel o atrahování věcí plénem z roku 2009, neboť do té doby bylo svěřeno odmítnutí návrhu senátu⁸ (právě praxe rozhodování senátů a jejich jistá procesní strategie nakonec vedla k tomu, že plénem si i toto rozhodování „raději“ atrahovalo). Navíc i v případě, kdy je návrh na zrušení právního předpisu nálezem zamítnut, nemusí být vytvořena překážka věci rozhodnuté, pokud se v pozdějším návrhu objeví aspekt dosud neřešený (ostatně i to může být sama o sobě strategie soudce zpravodaje či určité skupiny soudců; Ústavní soud totiž v minulosti sám vyslovil, že není vázán důvody návrhu, pouze petitum, a sám tak může, či nemusí do rozhodování určitý aspekt vnést). Typicky pak tato překážka nevzniká v řízení o přezkumu mezinárodní smlouvy, v němž se postupně mohou střídát různí navrhovatelé podle toho, v jaké fázi se ocitá vnitrostátní schvalování smlouvy (sám Ústavní soud v nálezu Pl. ÚS 29/09 vymezil, že překážka je dána pouze totožností konkrétního ustanovení smlouvy

⁷ PAPOUŠKOVÁ, T. Advokáti před Ústavním soudem: za jakých okolností se na něj obrací? *Jurisprudence*. 2018, č. 1, s. 28–41.

⁸ Již jen pamětníci vědí, že do roku 1998 a novely zákona o Ústavním soudu č. 77/1998 Sb. bylo toto rozhodování, včetně odmítnutí pro zjevnou neopodstatněnost, svěřeno dokonce pouze soudci zpravodaji.

a konkrétního důvodu, jímž se v předchozím nálezu zabýval). I zde je tedy jistý prostor pro strategie soudců a celého soudu.

Autoři mají pravdu v tom, že soudce zpravodaj je vázán při odmítání návrhu zákonnými důvody, ovšem i zde lze nalézt odlišné způsoby rozhodování (pohledy na nepřislušnost soudu, či nepřípustnost ústavní stížnosti – ostatně o tom je v podstatě dlouholetá sága o vztahu dovolání a ústavní stížnosti – proč někteří soudci při souběžném podávání ústavní stížnosti a civilního dovolání vyčkávali na výsledek řízení před NS, jiní rovnou odmítali a jiní řízení přerušovali; měli pro to čistě právní důvody?).

Je také škoda, že zcela mimo pozornost zůstává otázka (ne)nařízení ústního jednání jako faktoru strategického rozhodování (to nabylo na významu po novele zákona o Ústavním soudu č. 404/2012 Sb., která vypustila možnost účastníků řízení trvat na ústním jednání; od roku 2013 je úvaha o nařízení ústního jednání pouze na rozhodnutí soudu, což se projevilo na výrazném snížení počtu ústních jednání; o to větší „strategický“ význam, zejména v plenárních řízeních, však může ústní jednání mít).

Velmi zajímavá je kapitola o kolegiálních vztazích mezi soudci. Přirozeně zajímavější je z tohoto pohledu rozhodování v tělesech o více členech, tedy v plénu, kde vzniká násobně větší množství osobních interakcí mezi soudci. Na rozdíl od Jana Chmela však autoři dospívají k závěru, že rozhodování v senátech není zcela formální a statické, neboť ve hře je fenomén tzv. zamčených disentů, tj. situace, kdy byl soudce přehlasován, avšak neuplatnil odlišné stanovisko, takže jeho nesouhlas není veřejně ověřitelný. Já k tomu dodám, že jde také o to, jaké období a jaké senáty se analyzují. Kolegialita a mezilidské vztahy se mohou jinak projevit v senátu, v němž se jeho členové nesetkávají pravidelně k poradě a rozhodují tzv. per rollam. Kolegialita, ale i strategie také hrála jinou roli před zavedením tzv. rotace senátů v roce 2016 (do té doby představovaly senáty stabilní útvary, jejichž složení se po celou dobu výkonu mandátu neměnilo, desetileté působení v jednom senátu mohlo vést k tendenci soudců si při rozhodování takřkajíc vzájemně vycházet vstříc). Ostatně za zavedením rotací byla právě snaha o větší pluralitu. Po několika letech od zavedení rotací se uplatnilo i pravidlo, že soudce – i přes jeho přidělení k jinému senátu – dokončí věci v tom senátu, v němž mu původně byly přiděleny (právě proto, aby se eliminovala strategie, že by s určitými věcmi vyčkával na nový senát). Nyní tedy mohou rozhodovat souběžně senáty v celé řadě personálních konstelací, plurality je dosaženo až v takové míře, že se naopak stává rozhodování pro vnějšího pozorovatele téměř nepřehledným (označení senátů ve spisové značce tak vlastně ztratilo jakýkoliv smysl, neboť o konkrétním složení senátu nevyovídá vůbec nic).

Pokud jde o plenární rozhodování, kniha se pokusila graficky vyznačit síť vztahů mezi jednotlivými soudci s ohledem na převažující názorové koalice, a to ve všech třech dosavadních etapách ve složení Ústavního soudu (není však zcela zřejmé, proč autoři do druhého Ústavního soudu zařadili Jaroslava Fenyka, a pokud tak již učinili, proč stejně nezařadili Miladu Tomkovu a Jana Filipa, kteří byli jmenováni společně s J. Fenykem dne 3. 5. 2013). Vedle sítě bych jako čtenář ocenil i tabulku obsahující seznam rozhodnutí s hlasováním jednotlivých soudců, zvláště pokud autoři uvádějí, že koalice zkoumali pouze v sociálních

a ekonomických otázkách (jaká konkrétní plenární rozhodnutí podle tohoto klíče analyzovali, však není zřejmé).

V kapitole o kolegiálních vztazích a různých strategiích mně naopak chybí rozbor vlivu tzv. *opinion makerů*, tj. existovaly a existují v různých vývojových etapách soudu osobnosti, které výrazněji než ostatní formovaly judikaturu a byly jistými názorovými vůdci? Samostatnou kapitolu by si nepochybně zasloužil i vliv asistentů (jak se projevuje, zda se liší dle seniority asistenta, jeho specializace, zda je vyšší v případech, že jeho specializace je odlišná od specializace soudce) a dalšího odborného aparátu (například zda a jaký vliv má na rozhodování to, že si soudce vyžádá analýzu od analytického odboru) na rozhodovací činnost. Konečně jeden ze soudců trefně upozornil na další fenomén, který zůstal stranou zájmu: „Když jste tady 10 let, máte rozhodovací praxe plné zuby.“ Tedy na pracovní vyhoření soudců, které s sebou může přinést problém rutinérství či právního nihilismu, byť to je s ohledem na délku mandátu větším problémem u soudců obecných soudů než ústavních soudců.

Souhlasím také s tím, že legitimita soudu není dána pouze jeho formálním postavením v politickém a ústavním systému a přesvědčivostí jeho rozhodnutí, ale také tím, jak umí i nepopulární rozhodnutí zprostředkovat veřejnosti a médiím. Osobně tedy nejsem zastáncem toho, že za soudce hovoří pouze odůvodnění rozhodnutí; soudce musí být schopen rozhodnutí zprostředkovat a vysvětlit široké veřejnosti i mimo jednací síň. To je však něco jiného než popularita soudu ve veřejnosti a jeho veřejná podpora, jak o nich autoři hovoří. Já bych to nazýval spíše důvěryhodností instituce než popularitou. Soud není od toho, aby se veřejnosti za každou cenu podbízel, aby jeho rozhodnutí konvenovalo společenské či politické většině, musí být však ochoten i nepopulární rozhodnutí vysvětlovat a udržovat vlastní důvěryhodnost. Analýza v kapitole 8 se pak více zaměřuje na soudce jako aktéry veřejného mínění, tj. směrem k jeho formování, avšak méně už opačně, tj. jak média ovlivňují uvažování soudce a rozhodování případů.

Závěr: čtyři hodnocení, čtyři různé pohledy

Na následujících stránkách naleznete čtyři různé texty autorů pocházejících z odlišných profesí a zabývajících se různými oblastmi práva a společenských věd. Jejich cílem je ve zhuštěné podobě představit knihu *Mimoprávní vlivy na rozhodování českého Ústavního soudu*, podrobit ji kritickému pohledu a případně navázat na úvahy autorů a pokračovat tak v rozvíjení tohoto zajímavého tématu.

Dva z těchto autorů znají prostředí Ústavního soudu velmi dobře zevnitř. **Lubomír Majerčík** je dlouholetým vedoucím analytického odboru Ústavního soudu, ale také akademikem přednášejícím na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. S ohledem na podobné profesní a odborné zázemí nepřekvapí, že v řadě ohledů máme na téma a jeho prezentaci v představované knize podobné, ne-li stejné názory (například na problematičnost anonymizovaných rozhovorů či na to, že kniha pohřbívá verifikuje výpovědi soudců s konkrétní rozhodovací praxí, byť autoři uvádějí, že analyzovali asi 70 000 rozhodnutí).

Klíčovou myšlenkou Lubomíra Majerčíka je však to, že samotný Dyevrův model je pouze jedním z možných přístupů, který sleduje jen určitou část mimoprávních vlivů. Navíc řada kritérií se s rozhodováním českého Ústavního soudu míjí (proto, že aplikovaná pravidla jsou jasná a nedávají prostor pro strategie a ideologické střety, nebo jednoduše proto, že soudci v nich jen následují ustálenou judikaturu). Majerčík proto pléduje spíše pro vážení jednotlivých mimoprávních vlivů a zejména jejich poměření s reálnou rozhodovací praxí Ústavního soudu.

Ústavní právnička **Kristina Blažková**, asistentka soudce Ústavního soudu, se ve své vědecké kariéře zabývá tzv. soudcovskou filozofií, která je vlastně jakýmsi hodnotovým „předporozuměním“ právu, tedy hodnotovou představou soudce o tom, jakou funkci právo zastává. Podle toho existují ideálně typické případy právního formalismu (upřednostňuje právní jistotu), substancialismu (nejdůležitější hodnotou v právu je individuální spravedlnost) a pragmatismu (nejpodstatnější je účelnost práva, tj. důsledky, které vyvolává). Každý soudce by měl mít při rozhodování složitých případů aplikace práva představu o tom, jakou filozofii zastává. Kristina Blažková proto poukazuje na to, že kniha tento faktor, který je však podle ní imanentní součástí práva a právního myšlení, opomíjí.

Jan Grinc je ústavním právníkem na Právnické fakultě Univerzity Karlovy, ale také dlouhodobě odborným zaměstnancem Kanceláře Senátu, který se věnuje otázkám parlamentarismu a ústavního soudnictví. Není proto překvapující skutečností, že se ve svém textu zaměřil na model výběru a jmenování soudců Ústavního soudu. Ačkoliv je tento proces předmětem dlouholeté kritiky, a nejinak je tomu v představované knize, nedošlo v předchozích letech ke jmenování politicky jednolitých a vyhraněných soudců, což Jan Grinc přisuzuje politické kultuře i vůli prezidentů naslouchat při nominacích doporučením respektovaných osobností. Se znalostí vnitřního prostředí Senátu se však nedomnívá, že by v budoucnu mohl být výběr jakkoliv standardizován zavedením jednotných odborných či dokonce psychologických kritérií; v rozhodování Senátu budou hrát roli nahodilé skutečnosti. Nakonec se Jan Grinc zabývá dvěma diskutovanými okruhy, a to zohledňováním důsledků rozhodnutí a atmosférou v plénu Ústavního soudu. Oba okruhy spojuje s aktuální judikaturou soudu, pokud jde o volební nález sp. zn. Pl. ÚS 44/17 a odlišná stanoviska k tomuto nálezu a nálezu Pl. ÚS 106/20, v nichž samotní soudci kritizovali proces přijímání většinového rozhodnutí a které tak svědčí o určitých deficitech či neutěšených poměrech v plénu.

Petr Palíšek, psycholog působící na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity, přináší zcela svébytný, avšak o to zajímavější pohled na soudní rozhodování. Monografii vytýká právě absenci psychologické perspektivy a to, že autoři pracují s pojmem osobnosti soudce spíše v nepsychologickém slova smyslu. Konkrétně pak zmiňuje fenomén kognitivního uzavření soudce a jeho propojení s tématy, jichž se autoři dotkli, jako je například otázka časového tlaku na soudce. Zajímavé může být zaměření na roli intuice v soudním rozhodování. Konečně Petr Palíšek poukazuje na to, že pro tento typ výzkumu je klíčová ochota soudců jako respondentů s vědci spolupracovat. S tím samozřejmě nelze než souhlasit.